

Tomasz Gonet

Streszczenie rozprawy doktorskiej

„Pomoc Żydom na terenie przedwojennego województwa stanisławowskiego podczas okupacji niemieckiej 1941–1944”

Promotor: dr hab. Adam Dziurok, prof. UKSW

Promotor pomocniczy: dr Aleksandra Namysło

Słowa kluczowe: pomoc Żydom, województwo stanisławowskie, okupacja niemiecka, II wojna światowa, Zagłada Żydów.

Tematem rozprawy doktorskiej jest „Pomoc Żydom na terenie przedwojennego województwa stanisławowskiego podczas okupacji niemieckiej 1941–1944”. Chcąc omówić podejmowany temat możliwie najpełniej autor nakreślił także szerszy kontekst historyczny i tym samym wyszedł poza ustalone ramy chronologiczne. Różne postawy mieszkańców badanego obszaru (niechęć wobec Żydów, bierność w obliczu ich zagłady, czy w końcu zaangażowanie się w udzielanie pomocy) były w dużej mierze konsekwencją wcześniejszych relacji między społecznościami i konkretnymi osobami zamieszkującymi analizowany teren. W związku z tym niezbędne było omówienie regionalnych stosunków narodowościowych w dwudziestoleciu międzywojennym oraz w okresie okupacji sowieckiej w latach 1939–1941. Dla lepszego zrozumienia warunków, w których udzielano pomocy, ważne było także nakreślenie sytuacji, w jakiej znaleźli się Żydzi oraz ludność nieżydowska na badanym terenie pod okupacją niemiecką, ze szczególnym uwzględnieniem przebiegu Zagłady. Pozwoliło to autorowi umieścić zjawisko pomocy Żydom w szerszej perspektywie badawczej, tak ważnej dla precyzyjnego i możliwie najszerszego omówienia tematu.

Głównym celem, jaki postawił przed sobą autor, było ustalenie skali i zasięgu zjawiska pomocy na obszarze poszczególnych jednostek terytorialnych województwa. W orbicie zainteresowania autora znalazły się zarówno przypadki pomocy indywidualnej udzielanej przez ludność nieżydowską, jak również te przybierające formę zorganizowanego i instytucjonalnego wsparcia. Dzięki analizie bogatego materiału źródłowego podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze: jaką formę przyjmowała pomoc? w jakich okolicznościach jej udzielano? jakie były jej uwarunkowania? jakie były motywacje osób w nią zaangażowanych? jakie konsekwencje ze strony niemieckiego aparatu represji groziły

osobom wspierającym Żydów i ilu mieszkańców badanego województwa spotkały z tego powodu różnego rodzaju represje? jak wyglądał podział narodowościowy osób zaangażowanych w pomoc?

Całość tytułowego zagadnienia została omówiona w dziesięciu rozdziałach poprzedzonych wstępem i podsumowanych zakończeniem. Rozdział pierwszy poświęcony jest krótkiej charakterystyce województwa stanisławowskiego w okresie II Rzeczypospolitej pod względem administracyjnym, demograficznym i narodowościowym, ze szczególnym uwzględnieniem jego żydowskich mieszkańców.

Rozdział drugi zatytułowany „Okupacja sowiecka 1939–1941 oraz postawy ludności żydowskiej wobec okupanta”, naświetla węzłowe zagadnienia związane z polityką władz sowieckich wobec społeczeństwa zamieszkującego teren województwa. W tej części pracy autor wiele uwagi poświęca także postawom Żydów wobec upadku państwa polskiego oraz zastrzajacemu się wówczas procesowi antagonizowania poszczególnych grup narodowościowych, który miał swoje konsekwencje w późniejszym okresie.

Trzecia część dysertacji zawiera charakterystykę okupacji niemieckiej w województwie stanisławowskim. Zbrodnicza polityka niemiecka doprowadziła do sytuacji, w której wielu Żydów chcąc przeżyć musiało zwracać się z prośbą o wsparcie do ludności nieżydowskiej. Determinowała ona także w znacznym stopniu udzielanie pomocy i w związku z tym przybliżenie jej było niezbędne dla zrozumienia szerszego kontekstu akcji pomocowych.

W rozdziale czwartym przeanalizowano najważniejsze uwarunkowania, które wpływały na postawy nieżydowskich mieszkańców przedwojennego województwa stanisławowskiego wobec Zagłady Żydów.

Dwa kolejne rozdziały stanowią najobszerniejszą i najważniejszą część pracy. W tej części pracy autor dokonał charakterystyki najważniejszych form zaangażowania ludności nieżydowskiej w pomoc osobom wyznania mojżeszowego. Ważnym elementem tej części pracy jest także przegląd najczęściej występujących motywacji, które kierowały osobami zaangażowanymi w udzielanie pomocy Żydom.

W rozdziale siódmym autor skupia się na przejawach pomocy, którą można zakwalifikować jako instytucjonalną i zorganizowaną. Przede wszystkim świadczyły ją agendy Polskiego Państwa Podziemnego, organizacje konspiracyjne, Kościoły i struktury kościelne, w tym najczęściej zgromadzenia zakonne.

Kolejny, ósmy rozdział, dotyczy zagrożeń związanych z udzielaniem pomocy oraz różnych form represji, które dotknęły osoby w nią zaangażowane. Autor opisuje w nim losy

osób ratujących, których działalność została ujawniona przez władze okupacyjne i które poniosły z tego tytułu rozmaite konsekwencje.

W dziewiątym rozdziale, autor zaprezentował statystyczne zestawienie ustaleń poczynionych w świetle przeprowadzonych badań.

Z kolei ostatni rozdział poświęcony został problemom związanym z interpretacją i weryfikacją niektórych przypadków pomocy. Dużo uwagi poświęcono także problemowi anonimowości wsparcia udzielanego potrzebującym Żydom, który utrudnia ustalenie skali zjawiska pomocy.

W dysertacji starano się w miarę możliwości wyczerpująco opisać fakty udzielanej pomocy, które udało się odnaleźć w materiale archiwalnym i pozytywnie zweryfikować.

30.10.2023

Roman Gonet